कण्वो घौरः। ब्रह्मणस्पतिः। प्रगाथः -- विषमा बृहत्यः, समाः सतोबृहत्यः

उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे।

उप प्र यन्तु मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचा॥ १ ॥०४० ॥०१

देवयन्तः- दैवजिज्ञासवः। वयम्। त्वा- भवन्तम्। ईमहे- प्रार्थयामहे। ब्रह्मणस्पते- मेधाधिदैवत। उत्तिष्ठ। सुदानवः- शोभनदायकाः। मरुतः- प्राणाः। प्र- प्रकर्षेण। उप यन्तु- आगच्छन्तु। इन्द्र- इन्द्रियेशनसमर्थ। सचा- मरुद्भिः सह। प्राशूः- वृत्राणां हिंसकः। शृ हिंसायाम्। भव ॥१॥

त्वामिद्धि सहसस्पुत्र मर्त्य उपब्रूते धने हिते।

सुवीर्यं मरुत आ स्वश्व्यं दधीत यो व आचके॥ १ ॥०४० ॥०२

सहसस्पुत्र- सहनशीलस्य पुत्रभूत। हिते धने- हिताय धनलाभाय। त्वामित्- त्वामेव। मर्त्यः- मनुष्यः। उपब्रूते- सामीप्येन स्तौति। यः। वः- युष्मान्। आचके- मन्त्रैः स्तौति। सः। मरुतः। स्वश्व्यम्- प्राणबलसम्पूर्णम्। सुवीर्यं- शोभनवीर्यम्। आ दधीत- धारयेत् ॥२॥

प्रैतु ब्रह्मणस्पतिः प्र देव्येतु सूनृता।

अच्छा वीरं नर्यं पङ्क्तिराधसं देवा यज्ञं नयन्तु नः॥ १ ॥०४० ॥०३

ब्रह्मणस्पतिः- मेधाधिदैवतम्। प्र- प्रकर्षेण। एतु- आगच्छतु। देवी- द्योतनशक्तिः। सूनृता- प्रियहिताधिदेवता। प्र एतु। वीरम्- धर्मवीरम्। पंक्तिराधसम्- क्रमेण संसिद्धम्। राध संसिद्धौ।

Dr. Rangaji

क्रमेण वृद्धम्। राध वृद्धौ। नर्यं- मनुष्यम्। देवाः- द्योतनशक्तयः। नः- अस्माकम्। यज्ञम्- दानं पूजां सङ्गतिकरणम् प्रति। नयन्तु- आनयन्तु ॥३॥

यो वाघते ददाति सूनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः।

तस्मा इळां सुवीरामा यजामहे सुप्रतूर्तिमनेहसम्॥ १ ॥०४० ॥०४

यः। वाघते- मन्त्रोच्चारकाय। सूनरं वसु- शोभननेतृत्वसंपदम्। ददाति। सः। अक्षितिम्- क्षयरहितम्। श्रवः- चिदाकाशस्थमन्त्रश्रवणानुभवम्। धत्ते- धरते। तस्मै- तदर्थम्। सुप्रतूर्तिं- सुष्ठु प्रकर्षेण वृत्रहिंसिकाम्। अनेहसम्- अहिंसिताम्। सुवीराम्- शोभनवीर्यसंपन्नाम्। इळाम्- मन्त्राधिदेवताम्। आ यजामहे- आभिमुख्येन पूजां कुर्महे ॥४॥

प्र नूनं ब्रह्मणस्पतिर्मन्त्रं वदत्युक्थ्यम्।

यस्मिन्निन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओकांसि चक्रिरे॥ १ ॥०४० ॥०५

यस्मिन्। इन्द्रः- इन्द्रियेशनाधिदेवता। वरुणः- प्रकृतिनियत्यधिदेवता। मित्रः- प्रेमाधिदेवता। अर्यमा- औदार्याधिदेवता। देवाः- एता द्योतनशक्तयः। ओकांसि- स्थानानि। चक्रिरे- अकुर्वन्। तम्। उक्थ्यं मन्त्रम्। ब्रह्मणस्पतिः- मेधाधिदेवता। प्र वदति ॥५॥

तमिद्वोचेमा विदथेषु शम्भुवं मन्त्रं देवा अनेहसम्।

इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद्वामा वो अश्नवत्॥ १ ॥०४० ॥०६

Dr. Ranganji

विदथेषु- यज्ञेषु। अनेहसम्- दोषरहितम्। शंभुवम्- मङ्गळम्। तं मन्त्रम्। इत्- एव। वोचेम- ब्रवाम। इमां। वाचम्। प्रतिहर्यथ- कान्तिमतीं कुरुत । विश्वा इत्- सर्वापि। वामा- मधुरा। वाक्- वेदवाणी। वः- युष्मान्। अश्नवत्- व्याप्नोतु ॥६॥

को देवयन्तमश्नवज्जनं को वृक्तबर्हिषम्।

प्रप्र दाश्वान्पस्त्याभिरस्थितान्तर्वावत्क्षयं दधे॥ १ ॥०४० ॥०७

देवयन्तम्- देवकामम्। कः। अश्नवत्- व्याप्नोति। वृक्तबर्हिषम्- देवेभ्य आवर्जितं समर्पितं दर्भासनं येन सः वृक्तबर्हिः। तं वृक्तबर्हिषम्। समर्पितचित्ताकाशमित्याध्यात्मिके। बर्हिःशब्दोऽन्तरिक्षनामसु पठितः। हिंसावर्जितं वा। बर्ह हिंसायाम्। कः। अनुगृह्णाति। दाश्वान्- दाता। पस्त्याभिः- मनुष्यैः सहृदयैः। प्रप्र अस्थित- उपासनं प्रति प्रस्थितवान्। अन्तर्वावत्क्षयम्- प्राणाय स्थानम्। अन्तर्वातीत्यन्तर्वाः। तद्वत्स्थानमन्तर्वावत्क्षयः। दधे- धारयति ॥७॥

उप क्षत्रं पृञ्चीत हन्ति राजभिर्भये चित्सुक्षितिं दधे।

नास्य वर्ता न तरुता महाधने नार्भे अस्ति वज्रिणः ॥ १ ॥०४० ॥०८

अयं ब्रह्मणस्पतिः मेधाधिदैवतम्। क्षत्रम्- वीर्यशौर्यप्रतापनिर्वाहकुशलं क्षत्रियधर्मम्। उप पृञ्चीत- क्षेमेण संपर्कं कुर्यात्। पृची संपर्के। भये- प्रजानामागते भये। राजभिः- क्षत्रियैः। हन्ति- दुष्टान् मारयति। सुक्षितिम्- शोभनभूमिम्। दधे- धारयति। अस्य वज्रिणः- इन्द्रनेतुर्ब्रह्मणस्पतेः। न वर्ता- प्रवर्तयिता नान्यः। अर्भे- अल्पयुद्धे वा। महाधने- महायुद्धे वा। तरुता नास्ति- तस्य उल्लङ्घनकर्ता नास्ति ॥८॥

Dr. Ranganji